

Balazsek Dániel

A fiatalabb költői nemzedék Északkelet-Szlovéniában

Szlovénföld ezen részének a 1919-es fordulat után a források Maribort jegyzik közigazgatási központjaként. Érdekes tényként lehet elkönyvelni, hogy éppen két költő által kiváltott történelmi események tették leginkább az északkeleti régió központjává minden értelemben. Az első, amikor Anton Martin Slomšek püspök és költő 1859-ben ebbe a Dráva-menti városba vitte át az addigi lavanti egyházmegye székhelyét az ausztriai St. Andrä-ből; a második, amikor Rudolf Maister tábornok és költő 1918-ban ex-monarchikus alakulataival kiverte a németajkú szabadcsapatokat a városból, ezzel mintegy megpecsételve a város politikai és történelmi központi szerepét az ekkor kialakuló Szerb-Horvát-Szlovén Királyság keleti (Muravidék és Stájerország) régiójában.

A (Szlovéniára amúgy is jellemző) kis létszámú lakosság szétszóródottsága miatt az irodalmi szerveződés egy-egy adott régió nagyobb városában kulturális intézményeket, leginkább könyvtárakat, olvasóköröket és írói asztaltársaságokat alakított ki. Az irodalomnak és azon belül a költészetnek, főleg a XX. század elején, a még túlnyomóan agrárius szlovénajkú Északkeleten nem volt sok gócpontja.

A stájer főváros II. világháború utáni költészetét nem kerülik el az akkori szlovén és tágabb, jugoszláv térség trendjei. A világegés és az azt követő, az „új ember” szociális emancipációját fókuszába állító politika kihatott a 45 utáni első generáció irodalmi eszményeire is; ugyan megjelennek benne még a háború borzalmai, a légerek iszonya, de részben már az új, uralkodó politikai projektek is érzetetik rajtuk hatásukat. Az ötvenes években a szlovén költészetben jelentkező intimizmus a maribori irodalmon is erőteljesen érződött, amelynek példája France Filipič költő, szerkesztő munkássága.

A túlnyomóan ipari, de régi polgári városrészrel rendelkező Mariborban mindig kicsit nehezebb volt az élet, mint a fővárosban. Valahol a harsány stájer tájszólás flegmatikusnak tűnő hangossága az ottani emberek kitartó konokságát is jellemzi. A dialektus által nyújtott benyomás viszont félrevezető is lehet: a látszólag „fecsegő felszín” alatt a maribori emberben erőteljesen mély, befelé forduló elmélkedések rejlenek, amelyek kifejezéséhez – főleg az intimitás, közelség témájában – eszközt szolgáltat a kettes szám (duál). A térség kulturális emlékezetében nyomott hagyott Janko Glazer költő és könyvtárigazgató is. Verseiről elmondhatjuk, hogy művészi kifejezésvilága a pohorjei vidéken szerzett sokrétű benyomására épít, de mégsem tájköltő.

Glazer verseiben feltűnik a magány, „magányosság, de ugyanakkor a görcsös egyensúlykeresés is” (Glazer, 1982, 137.o.) az önmagával és a világgal való összhang iránti igény.

Az ötvenes években született, de nyolcvanas és kilencvenes években beérő generáció elég színes alkotókból tevődik össze. Dragan Potočnik, Borut Gombač, Jože Kos-Sine, Marjan Pungartnik, Breda Slavinec és Tomaž Brenk művei jelentős eltéréseket mutatnak.

A modernizmus mellett az akkori idők hangulatára jellemző a lázadó, gyakran polgárpukkasztó versalkotás is, amelyet gyakran alternatív vagy egyenesen „punk” költészetnek is lehet nevezni; Mariborban ebben az időszakban számos szamizdat jelent meg, „underground” kiadók (MML) működtek, sajátos médiumok működtek (Inkriminalni produkt, Kmečke in rockodelske novice, Pankzi). (vö. Petrič, 2013).

A korábbi generációktól nem öröklődnek át a témák a nyolcvanas években született, az ezredforduló után kibontakozó, fiatalabb nemzedék témaválasztásába. A költőgenerációk közti átmenetben jelentősebb szerepet talán a még ma is irodalmi intézményvezető (Hiša Literature) Marjan Pungartnik mellett Tomaž Brenk-nek, a később tragikusan elhunyt költő és performernek lehet tulajdonítani (vö. Flisar, 2008).

A kilencvenes évek irodalmi műhelyei közül Brenk a ma is működő ifjúsági kultúrközpontot, az MKC „Črka”-t vezette, ahol fiatal tehetségeket gyűjtött maga köré és velük együtt meghonosította az irodalmi performansz műfaját, ahol technikai eszközök segítségével építettek hidat a költészet és már a vizuális világhoz szokott közönsége között. A kilencvenes évek végét és az ezredfordulót élénk, zenével és performanszal egybekötött irodalmi estek és fellépések jellemezték.

Maribor irodalmi, kulturális értelemben vett vonzáskörzetébe tartozik még két kisebb város: Ptuj és Muraszombat. Muraszombatban (Murska Sobota) a helyi kultúrszövetség (ZKD Murska Sobota) által megjelentetett könyvkiadást (Edicije Revije Separatio) Robert Titan-Felix szervezte. Itt jelentek meg a MIKK (ifjúsági klub) irodalmi műhelyben felbukkanó fiatal próza- és versírók, akik közül sajátos nyelvezetével Lučka Zorko és Marko Bunderla emelkednek ki. A fiatalabb muraszombati generáció a kétezres évek derekán a nem annyira távoli Mariborban folytatta útját. A ZKD könyvkiadási törekvései valamikor akkor megszűntek, Lučka Zorko később (immár az időközben a tekintélyes Dialogi folyóirat szerkesztőjévé lett Titan-Felix társaként) Mariborba költözött és ott folytatta tevékenységét.

Mariborban számos szerző az egyetemista berkeken belül formálódó fórumokon, pályázatokon érlelődött. Ebben meghatározó szerepe volt a ŠOUM – Maribori egyetem hallgatói önkormányzat által működtetett irodalmi pályázatnak és az előbb említett Litera kiadónak is, amely mára a könyvkiadás terén meghatározó intézménye a városnak. A közeg mentorai Nataša Švikart-Žumer, David Bedrač, Borut Gombač, Robert Titan-Felix voltak. 2001-ben Borut Gombač kiadta a *Stopi na stol* című antológiát, amely a későbbi, mondhatni korszakváltó *Nova kolekcija* (2007) antológiával együtt már világosan az új költői nemzedék színrelépésének dokumentuma volt. Ez utóbbiban Tomaž Čeligo, Simona Kopinšek, Jan Šmarčan, Tomislav Kiš, Lučka Zorko, Gregor Kosi, Eva Kovač, Vesna Spreitzer, Petra Bauman, Sebastian Koren, Nevenka Miklič, Kristina Kočan és Marko Samec verseit olvashatjuk.

Többé-kevésbé ebből a körből kikerülő szerzőkkel készített interjúkat Robert Titan-Felix is, a Dialogi szerkesztőjeként az egyik 2004-es számban (Dialogi, 40.évad/8. szám).

A szerzők jelentős része a Litera kiadó mellől, Robert Titan-Felix köréből került ki, mások az MKC – „Črka”-ban érlelődtek. Néhány szerzővel külön foglalkozunk a következő válogatásban:

Lučka Zorko-nak (1981, Muraszombat) eddig négy verseskötete jelent meg szlovén nyelven (Reciklaža kosti, 2001; Obdukcija srca, 2004; Karavana, 2006; Vreščeče čeri, 2011) és két prózaskötete (Božji delec, regény, 2013; Divja noč, novellák, 2016). 2009-ben elnyerte a Költészet vitéznője tekintélyes címet. Erős, „lélegző”, mondhatni „organikus” nyelvezetben szólal meg törékeny énje. Központi témája a másik közelségének, vele való intimitásának keresése, vele való egyesülése, amelyben ugyanakkor gyakran benne van a másik fél eltávolodásának, elszakadásának félelme:

*Távolodsz tőlem,
Nem menekülsz,
Csak lépegetsz,
(Tvoja preteklost, szerk.ford.)*

Bár gyakran fenyegeti szétesés előtti félelem, metaforáiban a biológiai létezés nem szűnik meg, csak folytatódik – a szerző magát is gyakran az ősök folyamatosságaként határozza meg, viszont itt problémaként jelenik meg nála az én önmeghatározásának kérdése is, ami első kötetének címe (Reciklaža kosti – „csont-reciklázs”) is egyben:

*minden számnak van törzsszáma
minden lénynek van utódja,
ezért szeretünk szaporodni
és újrahasznosulni,
mert ezzel fenntartjuk a Természetet,
(..) belőle jönnek elődeink.
De akkor ki vagyunk mi?*

Újrafeldolgozott csontok?
(Reciklaža kosti, szerk.ford.)

Mintegy a halálon túllépve, a szerzői alany gyakran más-más életformákban, a Természetben marad fenn tovább és folytatja létezését; állatokkal, csápokkal, mocsarakkal, vízzel azonosul, létezése viszont továbbra is tudatos.

Denis Škofič (1985, Murszombat) először antológiákban, folyóiratokban publikált, első kötetével (*Sprehajalec ptic*, 2013) pedig nagy visszhangot keltett a kritikusok körében. Sajátságosan szürrealista világot épít, ahol fontos toposz a különböző formákban megjelenő üres ház (otthon?) – madárházikó, istálló gyakran ijesztő és groteszk módon:

a fecskefészekből üres istálló lóg
(szerk.ford.)

Denis ugyan a paraszti élet tárgyait rendezi és szövi be sajátos, megdöbbentő képbeszédébe, de az idősebb, muravidéki szerzőktől eltérően, magában leszámolt a pannon szentimentalizmus hagyományával és immár illuziómentes metaforákat hoz. Ezt jól jellemzi az alábbi, már ismertté vált sor, ahol a hullámok varrógépek módjára kattognak:

*Mindenki tud a Mura folyó varrógépeiről,
Amelyek a szabályozás ellenére újabb holtágot varrnak maguknak*
(szerk.ford.)

A szerző tehát már nem idealizálja, romantizálja a Mura-menti életet (mint számos idősebb alkotó), hanem azt csak gondolatainak tolmácsolásához használja fel groteszk képélmény-beszédébe rendezve.

Jan Šmarčan (1979, Maribor), költő, író. Két verseskötet (*Njej*, 2007; *Do kapele ne prideš nikoli*, 2016) és egy rövid regény (*Tebi*, 2014) szerzője. Számos irodalmi esten és performanszon mutatkozott be Szlovéniában, Magyarországon, Ausztriában, Romániában és Horvátországban. Jan versei személyes tapasztalata alapján a perem-témákat hozzák fel, amelyekben nem ritkán túloz, provokál.

*Úgy elordítottam magam, hogy SIEG HEIL,
Hogy elájultál tőle.*
(Materi, szerk.ford.)

Miközben édesanyját nyilván a harag miatt pukkasztja és provokálja, az odafigyelés és szeretetet hiányának szomorú tényével szembesíti apját, de már nem vádként, csak szívbe markoló rezignációként:

*Lesz munkahelyed
És motorbiciklid,
De lányod és fiad
Alig.*
(Levél apámnak, szerk.ford.)

Központi motívumai a kitaszított, deviáns lények (kirúgott kutya, elfojtott állatok), akik senkinek sem kellenek, ami valahogy a saját, „kívülállóként” való önmeghatározást tükrözik, gyakran iróniával is társulva.

Kristina Kočan (1981, Slovenj Gradec), költő és műfordító. 2006-ban társszerzője a „Govoreči bobeni”

afrikai-amerikai szerzők antológiájának. 2008-ban jelent meg első kötete, a Šara, amelyet „Az év legjobb kötete” címre neveztek. 2009-ben megjelent Audre Lorde amerikai költőnő könyvének műfordítása (Postaje). Irodalomról és fordítástudományról tart előadásokat otthon és külföldön.

Kristina nagy belső fókuszú költő, a saját mindennapi életét, érzéseit állítja versei középpontjába, a szerelmi lírája is ilyen – az *én-te* viszony kérdéseit veti fel, amelyből nem hiányzik a kritikusság.

Talán az intimitás témája, a belső reflexió, néha tépődő létértelmezés az a szál, ami összeköti a ma harmincas költőket és a régebbi generációkat, amelyek közt amúgy szakadékok tátognak.

Felhasznált irodalom:

Tanja Petrič, 2013, Nekoč pankerji, danes očalarji, <http://www.ludliteratura.si/kritika-komentar/nekoc-pankerji-danes-ocalarji/>, 2016 szept.

Alenka Glazer, 1982, Prostor in čas v poeziji Janka Glazerja, JiS, Maribor.

Nino Flisar (szerk.), 2008, Nova kolekcija: zbornik mlade mariborske poezije, Subkulturni azil, Maribor.

Lučka Zorko

Anyá, egy pillanatra

Találj meg, anyá,
eltiporva, köldökzsinórba tekerve,
a gondolatok mélyén,
ahol a csend, melybe belefeledkezem,
nem tud elérni
a létezésben
a dobogásban
a feneketlenségben
amikor idegen gondolatokat tetováltál magadba
ahogy készültél a háborúra
amikor egy pillanatra
anyá voltál, anyá
nekem, aki lennék.

Az öreg és...

Az öreg ült a festékes kannán.
Várt.
Nincs tenger. Az öreg és az ég.
Az öreg kinyitja szemét.
Nincs tenger. Az öreg és...
Nem tudta.
Nem tudta, hogy miben találja majd meg magát.

Az öreg.
Varjúk hada átsüvített a határon.
Nem találta meg magát bennük, mert feketék voltak.
Őzcsorda fehéren átsiklott a mezőn.
Nem találta meg magát bennük, mert tudatlanok voltak.
Az öreg és a süllyedő este.
Az öreg ült a festékes kannán.
Az éjszaka, az éjszaka és az öreg.
Meg akarta magát találni benne.
Az öreg bölcs.
Az öreg ősz.
Aztán az éj.
Elöntötte a holdvilág.
Megtalálta magát benne.

Denis Škofič

Nem maradt idő.

Betörték a homokórákat,
hogy megtölthessék a zsákokat
a töltés megerősítéséhez.
Az árvíz magát letépni a láncáról.

Szabadság

A fára épített házat,
természetesen házőrző kutyája is van;
hallatszik, ahogy ugat és
csörgeti a láncát
a madárházában.

Jan Šmarčan

Levél apámnak

Levél apámnak,
Akinek már tíz éve nem
Találok életbiztosítást.
Köszönöm a magot,
Köszönöm a biciklit
És a közösen letekert kilométereket.
Nem tudom,
mondjak-e ítéletet feletted, mert papucs vagy,
de minek is,
boldog vagy, hogy ilyen lehetsz..
Kávézunk holnap; háború
és kártyajáték lesz
meg a Harmadik Birodalom rendezettsége,
persze hozzáteszed majd,
hogy szar volt a politika.
Aztán felnősz,
Bevonulsz a seregbe
És főzöl a katonáknak.
Aztán lesz munkahelyed
És motorbiciklid,
De lányod és fiad
Alig.

Kristina Kočan

Nantucket

füvek és homok
homokos csókok
homokos szendvicsek a homokbuckákon a pikniken
és
szél biciklik
valahol ott kócos gyerek
játszik kislapáttal arra gondol
alagutat fog ásni az apa
a nyugágyon és egy nő
amely a hullámokkal harcol
a messzeségben árbóc
vacsorára homár a világítótorony alatt
a szív tartalma kiömlik
a homokra Nantucket
gondolataimban fényképezlek
hogy örökre megmaradj nekem